

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ ДІАЛЕКТУ ХАККА
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ІСТОРІЇ ХАККА»)****STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF HAKKA DIALECT LEXICON
(BASED ON THE MATERIAL OF THE COLLECTION "HAKKA STORIES")****Нестеренко О.О.,***orcid.org/0000-0003-2294-1664**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У цій статті проаналізовано структурно-морфемні та семантичні особливості лексики діалекту Хакка на матеріалі легенд та народних казок зі збірки «Історії Хакка». У ході дослідження окреслено специфіку формування діалектної групи китайської мови та ареал її поширення. Підкреслено, що діалект Хакка сформувався внаслідок міграції населення з району Центральної рівнини на південь Китаю, при цьому народ хакка не втратив своєї самобутності на нових територіях, що й відобразилось у його лексиконі. Сучасний ареал поширення діалекту охоплює центральну та східну частини провінції Гуандун, захід провінції Фуцзянь, південну частину провінції Цзянсі та Тайвань. Аналіз матеріалу дослідження продемонстрував, що лексика діалекту Хакка тягнє до односкладовості (одне слово – одна морфема), що призводить до поширення явищ омонімії та розвинутої системи синонімії. Встановлено, що у діалекті зберіглась лексика давньокитайської мови. Лексичні одиниці, які властиві і діалекту Хакка, і путунхуа (стандартній китайській мові) можуть мати вужче, ширше або відмінне значення. У ході дослідження виділено особливий клас слів у діалекті Хакка – «лексика з оберненою будовою». Визначено категорію лексичних одиниць, які притаманні лише діалекту Хакка. Структура слів Хакка пов'язана з розвинутою системою префіксів та суфіксів. У дослідженні приділено значну увагу питанню формування антропонімів, зокрема, дитячих імен, що зумовлено віруваннями в богів, уявленнями про символіку тварин та забобонами. Виділено категорію слів, котрі демонструють концепцію «переваги чоловіків». Місце проживання та спосіб життя також вплинули на формування лексики, зокрема слів на позначення напрямку та післяйменників. У роботі також окреслено специфіку використання омофонів, що пов'язані з вираженням бажань, забобонами та традиційними святами у діалекті Хакка.

Ключові слова: китайська мова, діалект, Хакка, лексика, семантика, морфема.

The article analyzes the structural-morphemic and semantic features of the Hakka's dialect vocabulary. The investigation is based on the material of legends and folk tales from the collection "Hakka Stories". In the course of the study, the specifics of the dialect group formation and the area of its distribution were outlined. It is emphasized that the Hakka dialect was formed as a result of the migration of the population from the Central Plain region to the south of China, while the Hakka people did not lose their identity in the new territories, which was reflected in its lexicon. The modern distribution area of the dialect covers the central and eastern parts of Guangdong Province, the west of Fujian Province, the southern part of Jiangxi Province and Taiwan. The analysis of the research material showed that the vocabulary of the Hakka dialect tends to be monosyllabic (one word – one morpheme). It leads to the spread of homonymy phenomena and a developed system of synonymy. It has been established that the lexicon of the ancient Chinese language is preserved in the dialect. Lexical units that are characteristic of both the Hakka dialect and Putonghua (Standard Chinese) can have a narrower, broader or distinct meaning. In the course of the study, a special class of words in the Hakka dialect was identified as "vocabulary with an inverted structure". A category of lexical items unique to the Hakka dialect is defined. Hakka word structure is related to a developed system of prefixes and suffixes. The study paid considerable attention to the issue of the formation of anthroponyms, in particular, children's names. It is caused by beliefs in gods, animal symbols and superstitions. The category of words that demonstrate the concept of "male superiority" is highlighted. Place of residence and way of life also influenced the formation of vocabulary, in particular words for indicating direction and post-nouns. The work also outlines the specifics of the use of homophones, which are related to the expression of wishes, superstitions and traditional holidays in the Hakka dialect.

Key words: Chinese, dialect, Hakka, lexicon, semantics, morpheme.

Постановка проблеми. Сучасні синологічні дослідження характеризуються зростанням інтересу до вивчення питань історії мови, її словникового складу та лексичної семантики слів. При цьому особливого значення набуває аналіз не лише стандартної (літературної) мови, а й її діалектних варіантів. У цьому контексті актуальним постає дослідження лінгвістичних особливостей однієї з найбільших діалектних груп китайської мови – діалекту Хакка.

Діалект Хакка є специфічною мовою, що сформувалась внаслідок міграції населення з району Центральної рівнини на південь Китаю. Згідно з переказами, пращури народності хакка починаючи з IV ст., рятуючись від війн та стихійних лих, поступово просувалися на південь, звідси й походить назва цього діалекту – 客家话 (мова гостей), адже поняття 客家 (гість) протиставляється терміну 土著 (місцевий житель) [1, с. 145–146].

Хакка принесли з собою культуру, що перевершувала культуру місцевих людей, тому самобутність цієї народності не занепала, а навпаки – поширилася та залишилась на новій території [2, с. 101].

Сучасний ареал поширення діалектної групи Хакка охоплює центральну та східну частини провінції Гуандун, захід провінції Фуцзянь та південну частину провінції Цзянсі. Наявні також діалектні островки, вкраплення в ареали основних діалектів на півдні та південному-заході Китаю (наприклад, в ареалі діалектів Юе), виділяється діалектна область Хакка і на території Тайваню [3, с. 155–157].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початку ХХІ ст. увага вчених змістилась із питань класифікації діалектів китайської мови, визначенні їх основних фонетичних, лексичних та граматичних особливостей на аналіз діалектів та путунхуа (сучасна стандартна китайська мова) у розрізі синхронічних змін [4; 5]. Так, в експериментальному дослідженні Яо Чень (Yao Chen) та Жун Чжоу (Rong Zhou) проаналізовано «ментальну специфіку» лексикону білінгвів, котрі є носіями Хакка й мандарину, та обґрунтовано двошарову модель активації лексики [6]. Водночас Ло Мейчжень (罗美珍) та Ден Сяохуа (邓晓华) особливу увагу приділяють відзеркаленню культури та звичаїв в мові народності хакка [2].

Предметом досліджень науковців також постають регіональні відмінності в межах діалектної групи. Наприклад, Це Юаньчунь (郗远春) за допомогою соціолінгвістичних методів провів системне дослідження діалекту Хакка в місті Ченду, проаналізувавши причини поширення говірки, умови життя народу та лінгвістичні особливості Хакка на території Сичуані [7]. Лю Женьфа (劉鎮發) окреслив фонетичні та лексичні особливості Хакка в Гонконзі, навів перелік частотних ідіом та провів порівняльне дослідження Хакка з кантонським діалектом та мейсянською говіркою [8].

Мета цієї розвідки полягає в аналізі структурних (морфемних) та семантичних особливостей лексики діалекту Хакка. **Матеріалом дослідження** слугували легенди та народні казки зі збірки «Історії Хакка» («客語故事集») [9].

Виклад основного матеріалу. Як відомо, в китайській мові слово може бути одноморфемним або багатоморфемним (наприклад, 书 – книга, 音乐 – музика, 大学生 – студент). На відміну від давньокитайської мови, у якій слова здебільшого формувались з однієї морфемі, переважна частина лексики сучасної китайської мови є двоскладовою [10, с. 1]. Аналіз фактичного

матеріалу дослідження демонструє, що, у порівнянні з путунхуа, лексичний склад діалекту Хакка *тяжкіє до односкладовості*. Наприклад:

被 – 被子 (путунхуа) – ковдра;

皮 – 皮肤 (путунхуа) – шкіра;

知 – 知道 (путунхуа) – знати.

Саме тому поширеним є явище омонімії (наприклад, [pí] може мати значення: а) 屁 (гази), б) 用鼻子闻 (нюхати), в) 鼻涕 (нежить)) та розвинена система синонімії (наприклад, морфема 打 (бити), у залежності від інструменту та способу нанесення удару, має такі синоніми: а) 毆 (бити палицею), б) 没 (знищувати, у значенні 没人 (нікого немає)), в) 敲 (бити по голові) та г) 拍 (бити тварину, наприклад, собаку (拍狗)).

Загалом у діалекті Хакка *зберіглася лексика давньокитайської мови*. Наприклад: 烏 – чорний, 面 – обличчя, 食 – їсти.

У складі діалекту Хакка є лексичні одиниці, які за значенням є відмінними від путунхуа, у цьому випадку можливим є наступне:

1) лексичне значення слова в діалекті є вужчим, ніж в путунхуа. Так, слово 饭 в стандартній китайській мові означає готову до вживання зернову їжу (干饭 – варений рис, 稀饭 – рисова каша), в діалекті Хакка використовується лише в значенні 干饭 (варений рис);

2) лексичне значення слова в діалекті є дещо ширшим. Наприклад, слово 爱 в путунхуа означає 喜爱 (подобатися, любити), в діалекті Хакка окрім цих значень може також означати 要 (хотіти).

Крім того, в діалекті наявні лексичні одиниці, значення яких значно відрізняється від путунхуа.

Наприклад:

走 – бігти (Хакка) – йти (путунхуа);

屋 – квартира (Хакка) – кімната (путунхуа);

房 – кімната (Хакка) – квартира (путунхуа).

В діалекті Хакка можуть самостійно використовуватися *лексичні одиниці, які в путунхуа є лише морфемами*. Наприклад:

兴 – 高兴 (путунхуа) – радісний;

愿 – 愿意 (путунхуа) – погоджуватися;

爽 – 爽快 (путунхуа) – жвавий.

В діалекті Хакка є двоскладові слова, позиція морфем в яких є оберненою, у порівнянні з путунхуа («лексика з оберненою будовою»). Наприклад:

紧要 – 要紧 (путунхуа) – важливий, терміновий;

闹热 – 热闹 (путунхуа) – галасливий;

欢喜 – 喜欢 (путунхуа) – подобатися;

人客 – 客人 (путунхуа) – гість;

弟兄 – 兄弟 (путунхуа) – брати.

Аналіз матеріалу дослідження свідчить, що діалект Хакка містить також лексичні одиниці (та ієрогліфи), які *не властиві путунхуа*. Наприклад:

冇 – 没有 (путунхуа) – немає;
 偈 – 我 (путунхуа) – я;
 毋 – 不 (путунхуа) – не;
 系 – 是 (путунхуа) – бути.

Водночас у збірці «Історії Хакка» зустрічаються слова, які записані не ієрогліфічно, а латиницею (фонетичний запис). Наприклад: shin⁵ (拜), pa⁵ (崇物), sa³lu² (猴子), tak⁸ (打). Це можна пояснити відсутністю ієрогліфа, за яким закріплена певна звукова оболонка в діалекті, а значення цих слів зрозуміле лише із довідки-пояснення.

Діалект Хакка характеризується наявністю значної кількості афіксів: префіксів (词头) та суфіксів (词尾). Зокрема префікс 阿 вказує на іменники, що позначають родинні зв'язки (阿哥 – старший брат, 阿爸 – батько, 阿爷 – дідусь, 阿姐 – старша сестра); префікс 老 використовується в іменниках на позначення однолітків, молодшого покоління: (老弟 – молодший брат, 老妹 – молодша сестра). Суфікс [e] є синонімічним за своєю функцією до суфіксів 儿 та 子, які властиві путунхуа (盪[e] – тарілка, 歌[e] – пісня, 鸭 [e] – качка). Суфікс 头 використовується в іменниках на позначення неживих об'єктів природи та часу (石头 – камінь, 上午头 – вранці, 下午头 – після полудня).

Особливою є морфема 侪, адже коли вона займає позицію після прикметника, дієслова та числівника, то може виконувати функцію рахівного слова 个, проте в путунхуа 个 може використовуватись в контексті людей та речей, а 侪 в Хакка – лише щодо людей і співвідноситься з суфіксом 者 в путунхуа [3, с. 165]. Наприклад:

食侪 –吃东西的人 (путунхуа) – той, хто їсть;
 一侪 – 一个人 (путунхуа) – одна людина;
 两侪 – 两个人 (путунхуа) – дві людини;
 肥侪 – 胖的人 (путунхуа) – товстун.

У ході аналізу фактичного матеріалу дослідження вартим уваги є питання *формування антропонімів*. Так, у народних казках в іменах дітей зустрічається ієрогліф 媽 (або 馬). Це пов'язано з поклонінням богині моря – Мацзу (媽祖), адже називаючи дитину Машуй (馬水) або Ма Цзіньмей (馬金妹), хакка вірили, що Мацзу захищатиме дитину від хвороб та лиха.

Дитячі імена також можуть формуватись за допомогою морфем 狗 (собака), наприклад, Гоуцзи (狗子) та Гоугу (狗牯), адже у культурі хакка собака символізує багатство, життєву силу та слухняність. Ця традиція абсолютно суперечить уявленням ханьців, котрі з собаками порівнюють поганих людей (наприклад, 狗嘴里长不出象牙 – від такого негідника нічого доброго не чекай, досл. «з собачої пащі не чекай слонової кістки»).

Доволі часто імена хлопчиків народності хакка мають негативну конотацію. Наприклад: Хоуге (猴哥 – братик-мавпочка), Лю Мінцзи (流民仔 – безхатко) та Чан Мао (长毛 – довгошерстий). Хакка вірили, що дитину слід називати «дурною», щоб вона була розумною, «огидною» – щоб була красивою [2, с. 104].

У текстах діалекту Хакка також прослідковуємо наявність лексики, яка вказує на панування концепцій «перевага чоловіків» та «неповноцінність жінки». Найпомітніше це проявляється у формулах звертань. На позначення бабусі (матір батька) в діалекті використовують слово 姨姐, у котрому перший ієрогліф означає «заздрість» та «ненависть», на відміну від путунхуа, де використовується 奶奶 (奶 – молоко).

Про те, що вихованню та освіті синів надавалась особлива увага свідчать прислів'я:

养子不读书, 不如养头猪 – «Краще ростити свиню, ніж сина, який не вчиться».

农家不离猪, 教子不离书 – «Селянин ніколи не має залишати свиню, а син – книги».

Народ хакка жив високо в горах та знаходився у певній ізоляції, займаючись сільським господарством, практично не контактуючи із зовнішнім світом. Оскільки хакка спершу мешкали на території Центральної рівнини, то такі географічні умови сприяли тому, що після міграції зберіглась давня культура, що була успадкована ще від народу хань. З іншого боку, коли пращури хакка освоїлись на півдні від річки Янцзи, то задля виживання в нових умовах навчилися в народі юе, які прибули на цю територію раніше, вирощувати рис. Тож з часом терміни, які стосувались вирощування пшеничних культур, вийшли з ужитку, а натомість з'явилися поняття, які використовувались при занятті рисівництвом. Так, значення слова 禾 (чумиза) змінилося на «рис», 麦秸 (пшенична солома) трансформувалася в «часник». Щітка для посуду з соломи (条帚) вийшла з вжитку, її замінили на бамбукову 扁哩. Усі продукти злакових культур (饺子 «пельмені цзяоцзи», 馒头 «паровий хліб маньтоу», 包子 «пампухи баоцзи», 烙饼 «коржики») було замінено на продукти рисової та картопляної культур (芋头 «солодка картопля таро», 山药 «ямс китайський», 白薯 «батат») [2, с. 102–103].

Формування лексичних одиниць на позначення *напрямку* та *післяйменників* в діалекті Хакка також відрізняється від путунхуа. На відміну від стандартної китайської мови, де використовується ієрогліф 面 (обличчя), хакка користуються морфемами 背 (спина) або 头 (голова), щоб вказати напрямок руху або місце розташування.

Така лексична особливість може бути пов'язана з міграцією хакка в гірську місцевість, адже спину та голову, а не обличчя, видно при підйомі на гору. Наприклад:

上背/上头 – 上面 (путунхуа) – нагору, зверху, на;

下背/下头 – 下面 (путунхуа) – вниз, знизу, під;

里背/里头 – 里面 (путунхуа) – в (середині);

外背/外头 – 外面 (путунхуа) – ззовні.

Для китайської мови властивим є символічне використання омофонів, у цьому аспекті діалект Хакка не є виключенням. Так, хакка часто *використовують омофони* для вираження побажань й привітань, а також, щоб уникнути використання нецензурної лексики чи лексики, яка може «принести невдачу». Здебільшого використання омофонів у якості привітань властиве під час свят, зокрема магічного та прихованого змісту набувають страви. Наприклад, на Свято весни кожна родина їсть селеру 芹菜, щоб весь рік бути старанними 勤奋 (芹(селера) співзвучно із勤 (бути старанним, наполегливим)), їдять рибу 鱼, щоб рік був щедрим на їжу та повним достатку, звідси й побажання «年年有余» (слово 鱼 (риба) спів-

звучне з словом 余 (достаток, надміру)), а вживання апельсинів 桔子 означає вдачу – 吉利.

У діалекті Хакка люди часто замінюють фразу 去拉屎 (йти в туалет) на 去行动 (йти порухатися), щоб звучало більш завуальовано й не надто відверто. Вони також уникають слова 死 (смерть), використовуючи замість нього вираз 过身 (досл. «піти з тіла»).

Висновки. Отже, для лексики діалекту Хакка характерним є тяжіння до односкладовості та збереження лексичних одиниць давньокитайської мови. Визначено, що значення слів у діалекті можуть бути вужчими або ширшими, ніж у путунхуа. Також словами в Хакка можуть бути одиниці, які в сучасній стандартній китайській мові є лише морфемами. Особливий пласт становлять «лексика з оберненою будовою» та лексичні одиниці, які властиві лише діалекту Хакка. Встановлено, що для досліджуваного діалекту властивим є активне використання словотворчих афіксів. Підкреслено, що формування антропонімів пов'язане із віруваннями хакка, а географічні умови проживання після міграції та традиції народу також вплинули на лексикон діалекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 汉语方言概要 / 袁家骅等著, 北京: 语文出版社, 2001. 323 页.
2. 罗美珍, 邓晓华 客家方言. 福建: 福建教育出版社, 1995. 204 页.
3. 现代汉语方言概论 / 侯精主编. 上海: 上海教育出版社, 2002. 249 页.
4. 中国方言土话地图 / 曹晔晖, 张岳主编. 北京: 中国时代经济出版社, 2008. 277 页.
5. 汉语方言 / 李如龙著. 北京: 高等教育出版社, 2001. 200 页.
6. Yao Chen, Rong Zhou The mental lexicon features of the Hakka-Mandarin dialect bilingual. *Brain Sciences*. 2022. № 12. P. 1–20. URL: https://www.researchgate.net/publication/365797388_The_Mental_Lexicon_Features_of_the_Hakka-Mandarin_Dialect_Bilingual (дата звернення 16.06.2024).
7. 郗远春 成都客家话研究. 北京: 中国社会科学出版社, 2012. 234 页.
8. 劉鎮發 香港客家話研究. 香港: 中華教育出版社, 2021. 452 頁.
9. 客語故事集. URL: <https://www.taichung.gov.tw/media/268162/45231022971.pdf> (дата звернення 16.06.2024).
10. 李如龙 论汉语的单音词. *语文研究*. 2009. 第2期. 1–7 页. URL: <https://core.ac.uk/download/41451477.pdf> (дата звернення 20.07.2024).